

novaného hospodárstva atď. Touto cestou stále užšie spojuje individuálny sektor so socialistickým sektorom hospodárstva.

2. Bez zvýšenia výroby malých a stredných roľníkov nie je možné podstatne zvýšiť poľnohospodársku výrobu. Pritom sú dané všetky predpoklady na zvýšenie výrobnosti práce v malovýrobe v záujme socialistickej výstavby.

3. Malovýrobu nemožno za podmienok ľudovodemokratického zriadenia ponechať živelnému pôsobeniu zákona hodnoty, lebo štát má dosť prostriedkov, aby ju podriadil štátnemu plánu a cenovej politike, ktorá vyplýva z potrieb plánu.

4. Regulujúci vplyv zákona hodnoty nie je za našich podmienok pre rozvoj malovýroby rozhodujúci. Rozhodujúci je plán a prostriedky, ktoré dáva plán do rúk štátnej a pôdohospodárskej správy. Zákon hodnoty možno v ľudovodemokratickom zriadení využiť práve v prospech rozvoja malovýroby.

Revizionistický náhľad o regulujúcom vplyve zákona hodnoty na individuálnu výrobu v ľudovodemokratickom zriadení znamená koniec-koncov, že naše plány sa nemôžu týkať malovýroby, že plánovanie celého nášho hospodárstva je nemožné. Táto nevedecká, oportunistická teória vedie k logickému záveru, že zvýšiť výrobu v individuálnom sektore možno iba zvýšením cien poľnohospodárskych výrobkov, znížením noriem výkupu a čo najväčším rozšírením „voľného“ trhu.

Uskutočňovanie týchto antimarxistických náhľadov v praxi by však viedlo zákonite k uprednostňovaniu dedinských boháčov voči pracujúcim roľníkom, k podceňovaniu hospodársko-organizačnej práce v pôdohospodárstve, k nesprávnemu zvažovaniu všetkých nedostatkov na „nízke“ ceny atď. Viedlo by k rozvratu nielen pôdohospodárstva, ale celého nášho hospodárstva. Skutočnosťou totiž je, že trvalé zvyšovanie rentability pôdohospodárstva možno dosiahnuť len zvyšovaním produktivity práce, teda v prvom rade dôsledným uskutočňovaním organizačno-technických opatrení, usilovným zavádzaním agrotechnických a zootechnických zásad do poľnohospodárskej a živočíšnej výroby, včasným a kvalitným obrábaním pôdy atď. Každý iný postup by nutne viedol k zväčšovaniu disproporcií medzi pôdohospodárskou a priemyselnou výrobou, a tým menovite k úpadku pôdohospodárstva.

Vidíme, aké ďalekosiahle sú prakticko-politické dôsledky tejto oportunistickej teórie v politickej ekonómii, ktorej základom je nedialektické pristupovanie k skúmaniu a riešeniu javov objektívnej skutočnosti. Aj tento príklad nás presvedčuje o nutnosti bojovať dôsledne proti všetkým prejavom sociáldemokratizmu na ktoromkoľvek úseku nášho života. Obzvlášť dôležité je bojovať proti revízii dialektického a historického materializmu, ktorý má kľúčový význam ako filozofický základ marxizmu vôbec.

JÚLIUS STRINKA

BOJ DVOCH LÍNIÍ V DEJINÁCH FILOZOFIE

(Príspevok k riešeniu metodologických otázok dejín slovenskej filozofie)

Jednou z dôležitých úloh, ktoré stoja dnes pred pracovníkmi slovenskej filozofie, je spracovanie dejín slovenskej filozofie.

Na základe smernice, ktorú vytýčila I. celoslovenská filozofická konferencia roku 1950, sa v poslednej dobe prišlo k systematickému výskumu dejín slo-

venskej filozofie. Na túto prácu sa podujal Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, opierajúc sa pritom o ochotnú pomoc a radu externých spolupracovníkov.

Bolo by predčasné hodnotiť výsledky, ktoré sa doteraz v tomto smere dosiahli. I keď sú to však výsledky veľmi skromné, predsa ich možno pokladať za sľubný a povzbudzujúci začiatok ďalšieho výskumu.

Prvé skúsenosti ukázali, že na tom štádiu, na akom sa výskum dejín slovenskej filozofie teraz nachádza, nie je ešte možné pomýšľať na syntetické práce, tým menej na celkové prehľadné syntetické dejiny. Zatiaľ stojíme len na začiatku cesty, ktorá povedie k syntetickému spracovaniu dejín slovenskej filozofie. Táto cesta musí byť vydláždená radom monografických prác, z ktorých niektoré, vzhľadom na to, že buržoázna veda nám mnohé pokrokové, revolučné zjavy našej minulosti zamlčala alebo sfalšovala, budú mať iste objavný charakter.

*

Dejiny filozofie predstavujú dôležitú súčasť nášho filozofického frontu. Ich význam spočíva v tom, že pomáhajú dialektickému a historickému materializmu v ich boji proti buržoáznej filozofii, za víťazstvo marxistického svetonáhľadu.

Význam dejín slovenskej filozofie je o to väčší, že ukazujúc obraz progresívnej línie filozofického myslenia na Slovensku, odhaľujúc historické korene rôznych, ešte dnes živých buržoázných ideológií môžu byť nielen mimoriadne cennými pomocníkmi v boji proti reakčným ideológiám, za víťazstvo vedeckého svetonáhľadu, ale aj dôležitým prameňom výchovy nášho ľudu a najmä mládeže v duchu národnej hrdosti, v duchu socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Pravda, toto svoje poslanie budú dejiny slovenskej filozofie plniť jedine vtedy, ak budú podávať pravdivý obraz vývoja slovenskej filozofie, ak budú dejinami dôsledne vedeckými.

Skutočne vedecké dejiny slovenskej filozofie je možné vytvoriť jedine z pozícií robotníckej triedy, v záujme revolučného boja robotníckej triedy. Ak požiadavka straníckosti platí pre ktorúkoľvek vedu, tak pre filozofiu a jej dejiny je priam existenčnou podmienkou, nevyhnutným predpokladom jej vývoja.

Uplatniť princíp straníckosti v dejinách slovenskej filozofie neznamena nič iné, ako dôsledne sa pri ich výskume riadiť metódou historického materializmu.

Dnes sa u nás každý čestný vedecký pracovník v oblasti spoločenských vied hlási k metóde historického materializmu a používa ju vo vedeckej práci. Napriek tomu sme však svedkami toho, že nie vždy sa darí úspešne uplatňovať túto jedine vedeckú metódu, že v mnohých prácach, v tej alebo onej podobe, badať stopy nevedeckej, buržoáznej objektivistkej metódy.

Aj pre dejiny slovenskej filozofie predstavujú najväčšie nebezpečenstvo zvyšky buržoázneho objektivismu. Úsilie o stranícke, dôsledne vedecké dejiny slovenskej filozofie, boj za uplatňovanie historicko-materialistickej metódy vo výskume dejín slovenskej filozofie musí byť preto nerozlučne spätý s bojom proti objektivismu.

*

Vplyv objektivismu sa prejavuje už v samej koncepcii dejín slovenskej filozofie, v ponímaní ich predmetu.

Pokus o určenie predmetu dejín slovenskej filozofie môžeme nájsť v programovom článku *Kolektívna úloha slovenských filozofických pracovníkov*, uverejnenom

v 3.—4. čísle Filozofického zborníka z roku 1952. I keď sa v tomto článku oprávnene poukazuje na známú Ždanovovu definíciu dejín filozofie, nemožno povedať, že by táto definícia bola tu správne pochopená a aplikovaná na dejiny slovenskej filozofie. Koncepcia dejín slovenskej filozofie, ako je vyložená v tomto článku a ako sa prevažne uplatňovala pri prvých krokoch vo výskume dejín slovenskej filozofie, robí značné ústupky objektívizmu na úkor straníckosti.

„Vedecké dejiny filozofie — hovoril Ždanov — sú teda dejinami zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonázoru a jeho zákonov. Pretože materializmus vyrástol a vyvinul sa v boji s idealistickými smermi, sú dejiny filozofie tiež dejinami boja materializmu proti idealizmu.“

Ždanovova definícia dejín filozofie je svojou podstatou hlboko stranícka, vylučuje akýkoľvek objektívizmus, akékoľvek nadtriedne hľadisko v chápaní dejín filozofie.

Vidíme, že Ždanov zahrnuje do dejín filozofie obidva hlavné smery vo filozofii — materializmus i idealizmus. Avšak, ako je zrejmé hneď na prvý pohľad, ich miesto v dejinách nie je ani zďaleka rovnaké.

Už aj zbežný pohľad do dejín filozofie ukazuje, že bol to práve materializmus, ktorý, opierajúc sa o výsledky súčasnej vedy a zovšeobecňujúc ich, prebojovával cestu ďalšiemu vedeckému pokroku a ideologicky vyzbrojoval pokrokové spoločenské hnutia. Naproti tomu zas idealizmus svojou gnozeologickou podstatou a spoločenskou funkciou bol nepriateľom vedy a pokroku, apologétom náboženstva a prežitého spoločenského poriadku.

Pravda, ak takéto hodnotenie úlohy materialistickej a idealistickej filozofie v dejinách platí vo všeobecnosti, neznamená to, že by sme nemali vidieť určitý, často veľký prínos v procese zrodu vedeckého materialistického svetonáhľadu tých geniálnych mysliteľov, ktorých filozofický systém bol síce vcelku idealistický — čím splácali daň svojej dobe a triede — ktorí však niektorými svojimi geniálnymi myšlienkami a objavmi, i keď ich z hľadiska svojho idealistického systému interpretovali nesprávne, poslúžili rozvoju vedy i samej materialistickej filozofie (Leibniz, Kant, Hegel). Tento ich prínos treba vidieť napr. v kritike nedostatkov mechanického materializmu, v zdôrazňovaní činnej stránky poznania a najmä vo vypracovávaní dialektickej metódy a potom v samých vedeckých objavoch (napr. Leibnizov objav diferenciálneho počtu). Treba však poznamenať, že to, čo bolo kladné v náhľadoch filozofov-idealistov, nemožno vidieť ako dôsledok ich idealistického systému, ale bolo v rozpore s ním. (Tak napr. Heglova dialektická metóda bola v rozpore s jeho reakčnou idealistickou sústavou. Nakoľko sa ju Hegel snažil podriaďiť svojmu systému, natoľko sa stávala bezcennou ako praktický prostriedok poznávania. Marx a Engels museli Heglovu dialektiku „vybrať z hnojiska absolútneho idealizmu“¹ odhodiť heglovskú idealistickú škrupinu, aby mohli použiť jej „racionálne jadro“ pre vypracovanie materialistickej dialektiky.) Sám idealizmus predstavoval však vždy len brzdu v dejinách filozofie. Čo bolo pokrokové u idealistických filozofov, to nebol ich idealizmus, ale *vymaňovanie sa z idealizmu, materialistické tendencie*, obsiahnuté v ich filozofii.

I keď teda pri skúmaní dejín filozofie musíme pozorne prihliadať aj k tým kladným prvkom, ktoré priniesli v procese zrodu vedeckého materialistického svetonáhľadu idealistickí filozofi, môžeme vcelku pokladať za všeobecne platnú tú základnú zákonitosť vo vývoji filozofie, na ktorú poukazuje Ždanovova definícia, že

¹ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Praha 1952, 229.

totiž proces zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu sa uskutočňoval v boji materializmu proti idealizmu, pričom progresívnou líniou v tomto procese bola línia filozofie materialistickej.

Straníckosť Ždanovovho poňatia dejín filozofie spočíva predovšetkým v tom, že obracia pozornosť na progresívnu líniu dejín filozofie, na tú líniu, ktorej zákonitým vyvrcholením bol vznik vedeckej marxistickej filozofie. Táto línia predstavuje všetko to kladné v dejinách filozofie, na čo mohla nadviazať a čo mohla po kritickom prepracovaní prijať marxistická filozofia, a potom vznik a rozvoj samej marxistickej filozofie — dialektického materializmu. Ide tu teda v podstate o dejiny materializmu a dialektiky — od naivného materializmu a dialektických prvkov v náhľadoch starovekých mysliteľov cez rôzne formy mechanického materializmu a idealistickej dialektiky až po zjednotenie materializmu a dialektiky na kvalitatívne vyššom stupni — v dialektickom materializme, ktorý sa ďalej rozvíja, obohacujúc sa výdobytkami jednotlivých vied a spoločenskej praxe.

Zrod, vznik a vývin vedeckého materialistického svetonáhľadu sa však neuskutočňoval len v oblasti myslenia, odtrhnuto od života, od triedneho a politického boja. Práve naopak. Ako materialistická, tak aj idealistická filozofia bola vždy tesne spätá so záujmami a bojom jednotlivých tried a objektívne im slúžila: materialistická bola v podstate výrazom záujmov pokrokových, revolučných tried spoločnosti, idealistická spravila nástrojom reakčných tried v boji proti pokroku.

Antagonizmus, ktorý jestvuje v dejinách filozofie medzi materializmom a idealizmom, netýka sa teda len vonkajších, povrchných rozporov v náhľadoch jednotlivých filozofov alebo filozofických skupín, ale dotýka sa samej podstaty filozofie, jej triedneho základu, jej spoločenskej funkcie.

Takýto antagonizmus jestvoval napr. medzi francúzskou materialistickou filozofiou XVIII. storočia, ktorá bola výrazom pokrokových snáh buržoázie, a stredovekou nábožensko-idealistickou filozofiou, ktorá bola výrazom reakčných snáh feudálnej šľachty.

Taký antagonizmus jestvoval aj medzi materialistickou filozofiou ruských revolučných demokratov ako ideologických predstaviteľov revolučného roľníctva na jednej strane a filozofiou cáristických panslavistov spolu s rôznymi smermi ideológie liberálnej buržoázie na strane druhej.

Antagonistický rozpor medzi materialistickou a idealistickou filozofiou sa najvýraznejšie prejavil po vzniku marxizmu, ideológie robotníckej triedy. Ak predtým aj v idealistickej filozofii napriek idealistickému systému mohli byť aspoň niektoré progresívne elementy („racionálne jadro“ Heglovej dialektiky, kritika nedostatkov predmarxovského materializmu), tak po vzniku marxistickej filozofie, ktorá je dôsledne vedeckou filozofiou, idealizmus už nemôže priniesť nič podstatného pre rozvoj filozofie ako vedy.

Zásada straníckosti — ako sme na to poukázali — vyžaduje teda, aby sme vývoj filozofie sledovali ako boj dvoch línií v dejinách filozofie. Bolo by omylom domnievať sa, že je to nejaká aprioristická metodologická smernica, ktorej nemusí vždy zodpovedať objektívny proces filozofického vývoja. Leninské poňatie dejín filozofie ako boja dvoch línií — materialistickej a idealistickej — je logickým záverom, vyvodeným zo základného zákona vývoja triednej spoločnosti, zákona o triednom boji ako o hybnej sile spoločenského pokroku. Priznanie správnosti leninského poňatia dejín filozofie nesmie sa preto stať len formálnou záležitosťou, ale musí byť základnou metodologickou výbrojou historika filozofie. Skutočnosť, že v centre pozornosti slovenského filozofického myslenia boli najmä otázky spo-

ločenského života, v ktorých sa najbezprostrednejšie odrážajú záujmy jednotlivých tried, robí zásadu stranickosti pre výskum dejín slovenskej filozofie mimoriadne dôležitou.

*

Z tohto rozboru vyplývajú dôležité závery aj pre dejiny slovenskej filozofie.

Predovšetkým aj pre dejiny slovenskej filozofie platí to, že ich vlastný predmet tvorí tá progresívna línia filozofického myslenia, línia zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu, línia, ktorá bola výrazom záujmov pokrokových tried slovenskej spoločnosti.

Ktorých mysliteľov, ktoré myšlienkové prúdy máme zahrňovať do tejto línie?

Na tomto štádiu výskumu dejín slovenskej filozofie by bolo ešte veľmi ťažké dať na túto otázku jednoznačnú a vyčerpávajúcu odpoveď. Bude vecou podrobného, starostlivého bádania, aby sa v dejinách filozofického myslenia na Slovensku vystopovala táto ťažká a často skrytá a utajená cesta zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu. I keď je však teraz ešte ťažko načrtnúť konkrétny obraz tejto cesty, môžeme sa na základe doterajších výsledkov bádania pokúsiť aspoň naznačiť metodologický prístup k riešeniu tejto otázky a poukázať na nedostatky koncepcie, v duchu akej sa prevažne uberal doterajší výskum dejín slovenskej filozofie.

Základným nedostatkom doterajšieho výskumu dejín slovenskej filozofie, ktorý sa prejavoval v spomínanom metodologickom článku *Kolektívna úloha slovenských filozofických pracovníkov* práve tak, ako aj v prvých pokusoch o konkrétne spracovanie filozofie jednotlivých období, bolo to, že sa filozofia odtrhala od triedneho boja, že sa zanedbával triedny základ, spoločensko-triedna funkcia filozofie, čo nevyhnutne viedlo k objektivismu.

Z hľadiska, ktoré sme vyložili vyššie, treba napr. pokladať za nedostatočnú takú metodologickú smernicu, aká bola stanovená v spomínanom článku, že totiž „v našom prípade“, t. j. v špecifických slovenských podmienkach, máme dejiny boja materializmu s idealizmom sledovať ako „dejiny boja pokrokovejšieho s reakčným v samom idealistickom tábore“.²

Táto téza — ak by sme ju vzťahovali len na dejiny filozofie pred preniknutím marxizmu na Slovensko — obsahuje síce v sebe časť pravdy, je však naprosto neprijateľná pre obdobie po preniknutí marxizmu na Slovensko, presnejšie — pre obdobie, odkedy riešenie otázok spoločenského pokroku sa stalo možným už jedine za hegemonie robotníckej triedy.

Uvedené poňatie — ak by sme ho vzťahovali aj na obdobie po preniknutí marxizmu na Slovensko — by bolo len formálnym akceptovaním leninskej myšlienky o boji dvoch línií vo filozofii a ľahko by sa s ním zhodli aj buržoázni historici filozofie. Veď aj buržoázna história filozofie nielenže pripúšťa, ale neraz sa i vyžíva v líčení rôznych sporov a sporíčkov medzi jednotlivými filozofickými smermi, vyhlasujúc tiež jedny za pokrokovejšie a druhé za reakčné. To však neznamena, že by tým ukazovala skutočný, objektívne existujúci antagonistický rozpor v dejinách filozofie, rozpor medzi dvoma základnými smermi, ktorý práve podľa Ždanovovej definície majú odhaľovať marxistické dejiny filozofie. Ak buržoázna história filozofie vyvoláva zdanie, ako by aj medzi jednotlivými idealistickými smermi

² Filozofický sborník 1952, č. 3—4, 18.

existovali nejaké nezmieriteľné rozpory, tak to neslúži ničomu inému ako zakrývaníu skutočného antagonistického rozporu — rozporu medzi materializmom a idealizmom. Nech idealistické smery po vzniku marxizmu bojovali a bojujú medzi sebou o hocičo, vždy sa zhodujú v jednom: vo svojej odpovedi na základnú otázku filozofie, v hlásaní nevyhnutnosti náboženstva, v nepriateľstve k vede a pokroku.

Aj Vajanský a hlasisti sa napr. vo všeličom nezhodovali, v tom však boli za jedno, že jedine náboženstvo môže zachrániť súčasnú „zhumpľovanú“ spoločnosť. Rozdiel bol len v tom, že zatiaľ čo sa Vajanský vo svojej konzervatívnej obmedzenosti dožadoval uplatnenia hrubej, cirkevno-kresťanskej dogmatiky, zatiaľ hlasisti videli východisko v uskutočňovaní zásad nejakého nového, s vedou zdanlivo zlučiteľnejšieho, v skutočnosti však ešte prefikanejšieho náboženstva, náboženstva akejsi „novej mravnosti“.

Máme snáď, uspokojujúc sa metodologickým hľadiskom, navrhnutým v spomínanom článku, pokladať boj medzi „pokrokovejším“ idealizmom hlasistov a „reakčnejším“ idealizmom Vajanského za ten hlavný rozpor, ktorý na sklonku XIX. a na začiatku XX. storočia existoval v dejinách slovenskej filozofie? Máme snáď v „pokrokovejšom“ idealizme hlasistov vidieť tú líniu dejín slovenskej filozofie, v ktorej sa v tomto období uplatňovala zákonitosť vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu?

Je zrejmé, že by bolo nezmyslom vidieť v nepodstatných, druhoradých rozporoch medzi hlasistami a Vajanským ten antagonizmus v dejinách filozofie, ktorý mal na mysli Ždanov. Ždanovovi nešlo o akékoľvek rozpory medzi jednotlivými filozofickými smermi, ale práve o tie rozpory, ktoré boli výrazom nezmieriteľných triednych protikladov v súčasnej spoločnosti.

Ak by sme sa obmedzili len na uvedené metodologické hľadisko a nevychádzali by sme pri hodnotení filozofie z rozboru spoločenskotriednych vzťahov a zákonitostí danej doby, ľahko by sme upadli do toho, že by sme si problematiku dejín filozofie dali fakticky vnútiť samými meštiackymi mysliteľmi, že by sme síce dokázali pozitivisticky zhromaždiť a snáď aj kriticky komentovať nielen ich názhľady, ale aj názhľady predstaviteľov progresívnej línie, nedokázali by sme však v dejinách slovenskej filozofie odhaliť skutočný, objektívne existujúci zákonitý proces zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonázoru.

Veď napr. v období, o ktorom hovoríme, polemika medzi hlasistami a Vajanským vyvoláva skutočne zdanie, ako by tu šlo o nezmieriteľný antagonizmus vo filozofických a spoločensko-politických názhľadoch, hoci v skutočnosti nešlo tu o nič iné ako o polemiku medzi dvoma skupinami buržoáznej inteligencie o to, aké prostriedky sú účelnejšie pre zabrzdenie revolučného hnutia proletariátu a utlačaných mas roľníctva.

Práve tak ako neexistoval nijaký nezmieriteľný triedny rozpor medzi rôznymi skupinami slovenskej buržoázie, práve tak nemožno pokladať za antagonistické ani rozpory medzi ideológiami týchto skupín, nech predstavitelia zvádzali na stranách časopisov medzi sebou akékoľvek ostré polemiky.

Pri určovaní základného antagonizmu vo filozofii v tomto období musíme vychádzať z tej skutočnosti, že základným triednym rozporom bol vtedy rozpor medzi proletariátom a masami utlačaného roľníctva na jednej strane a buržoáziou a statkármi, nech sa oni akokoľvek diferencovali, na strane druhej, že riešenie hlavnej úlohy — završenie buržoáznodemokratickej revolúcie, ktorá vtedy stála pred uhorskou spoločnosťou a ktorej súčasťou bolo aj riešenie národnostnej otázky, bolo možné jedine za hegemonie robotníckej triedy vo zväzku s roľníctvom a že teda

jedine tá ideológia a filozofia, ktorá pomáhala upevňovať túto hegemoniu, mohla ako celok zohrávať v tejto dobe pokrokovú úlohu. Bola to filozofia robotníckej triedy, filozofia marxistická.

A tak tým hlavným antagonistickým rozporom vo filozofii na sklonku XIX. a na začiatku XX. storočia bol práve antagonizmus medzi marxistickou filozofiou, filozofiou robotníckej triedy na jednej strane, a všetkými odtienkami buržoáznej filozofie, počítajúc do toho aj revizionizmus sociálnej demokracie, na strane druhej. Práve procesom prenikania a šírenia marxizmu, prvými, hociako nesmelými pokusmi o jeho aplikáciu na slovenské pomery sa uplatňovala zákonitosť „vzniku a vývoja“ vedeckého materialistického svetonáhľadu na Slovensku. A preto v tomto období tvoria vlastný predmet dejín slovenskej filozofie práve tieto prvé kroky marxistickej filozofie, a všetky buržoázne filozofické smery, ak ich berieme ako celky, musíme posudzovať z toho hľadiska, ako brzdili, ako prekážali rozšíreniu a rozvoju marxistického vedeckého svetonáhľadu.

Domnievame sa, že jedine takýto prístup k hodnoteniu filozofie v tomto období zodpovedá požiadavke straníckosti marxistického poňatia predmetu dejín filozofie.

Je síce pravda, že marxistická filozofia v tomto období, pokiaľ ide o kvantitu jej literárnych prejavov, bola nepomerne menej reprezentovaná ako filozofia buržoázna, že sa jej literárne prejavy obmedzovali takmer výlučne len na články v prvých skromných robotníckych časopisoch a aj tu sa uplatňovala poväčšine len v prístupe k hodnoteniu otázok, ktoré prinášal život, a nie v nejakých teoretických úvahách, že neraz podliehala buržoáznym ideológiám a sociáldemokratickému revizionizmu, predsa však tie drobné články, tie zrnká pravdy v týchto článkoch predstavujú tú pravú hodnotu pre dejiny filozofie, z ktorej bude musieť historik filozofie čo najviac vyťažiť, ak bude chcieť podať pozitívny obraz vývoja slovenskej filozofie v tomto období.

Tu, na tejto línii, a nie na línii predstavovanej Vajanským, hlasizmom a Hlinkom dohromady, ale v boji proti nej sa v tejto dobe a neskôr odohrával ten veľký zápas o vedecký materialistický svetonáhľad, ktorý dosiahol svoje veľké víťazstvá v ideológii i v praktickom boji komunistickej strany.

Zanedbávať túto línii, podceňovať tie drobné zárodky, z ktorých sa vyvinula, nevidieť nezmeriteľný rozpor medzi touto líniiou a všetkou buržoáznou idealistickou filozofiou dohromady, znamená pozbavovať marxistické ponímanie dejín filozofie jeho podstaty, zaznávať objektívny proces vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu na Slovensku.

Treba tu poznamenať, že pri hodnotení filozofie nielen v tomto období, ale ani v neskorších obdobiach sa neprihliada v dostatočnej miere k tej skutočnosti, že marxistická filozofia je svojou podstatou úplne protikladná všetkým ostatným filozofickým smerom. Vo svojich dôsledkoch to vedie k tomu, že sa napr. za prvej republiky nedoceňujú alebo niekedy aj prehliadajú marxistickí filozofi (Gottwald, Široký ako filozofi, Urx, Szántó a iní), že sa nevidí ich veľký vklad pre rozvoj vedeckého materialistického svetonázoru na Slovensku a pozornosť historikov filozofie sa neupriamuje v dostatočnej miere na preskúmanie tohto ich prínosu, zatiaľ čo sa na druhej strane neopodstatnene tolerujú rôzne buržoázne smery.

Podotýkame, že v týchto našich úvahách máme na mysli filozofiu ako triedny jav, ako ucelený systém, v teoretickej forme odrážajúci záujmy jednotlivých tried, pričom nepopierame možnosť, že za určitých historických okolností a v určitých vzťahoch *politicko-spoločensky* pokrokovú úlohu mohli zohrať aj niektoré náhľady buržoázných mysliteľov, pravda, len ak ich berieme oddelene od ich celkového

idealistického svetonáhľadu, ak ich skúmame v ich aktuálnej *politicko-spoločenskej funkcii*.

Vo vzťahu k dejinám slovenskej literatúry nemožno napr. kladne neoceniť niektoré stránky literárnokritickej činnosti Vajanského, i keď Vajanský ako ideológ buržoázie bol vcelku reakčným mysliteľom, i keď niektoré jeho estetické náhľady neraz odvracali od realizmu. Práve tak hlasistom treba pripísať zásluhu, že na stranách svojich časopisov dávali za vzory diela klasickej svetovej literatúry alebo že napr. venovali hodne pozornosti propagácii prírodných vied; nemožno však prehliadať, že ruka v ruke s propagáciou prírodných vied šírili hlasisti aj reakčný náhľad, že veda a náboženstvo si neodporujú, ale navzájom sa dopĺňajú.

Politicko-spoločensky pokrokovú úlohu v procese vytvárania jednotného protifašistického frontu, organizovaného robotníckou triedou a komunistickou stranou v období nástupu a panstva fašizmu, zohrali aj niektoré náhľady tých nemarxistických filozofov, ktorí sa síce hlásili k rôznym buržoáznym filozofickým smerom, ktorí však vystupovali proti fašistickej pseudovede a hájili slobodu a nezávislosť vedeckého bádania od fašistickej ideológie. Túto ich kritiku oficiálnej fašistickej ideológie a filozofie nemožno síce miešať so samým procesom vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu, treba však prihliadať k nej z hľadiska genézy jednotlivých filozofov, a to tým skôr, že mnohí z nich sa dostali neskôr na pozície marxistickej filozofie. Odhaľujúc reakčnú podstatu filozofických smerov, ku ktorým sa títo filozofi hlásili, bude treba v dejinách filozofie tohto obdobia súčasne ukázať, ako sa v procese spoločenského vývoja oni sami vymaňovali z ich vplyvu, ako sa postupne presvedčovali o tom, že jedine marxistická filozofia, ktorá je protikladná všetkým buržoáznym filozofickým smerom, je schopná dať správnu odpoveď na otázky spoločenského i vedeckého pokroku.

*

Dosiaľ sme sa zaoberali najmä tým obdobím, v ktorom sa uskutočňoval proces vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu (resp. proces prenikania a vývoja marxizmu na Slovensku).

Vedecký materialistický svetonáhľad, ako o tom hovorí Ždanovova definícia, nemá však len dejiny svojho vzniku a vývoja, ale aj dejiny svojho *zrodu*.

Ak za vznik vedeckého materialistického svetonáhľadu pokladáme vznik marxistickej filozofie a za jeho vývoj dejiny marxistickej filozofie, tak proces zrodu je predhistóriou vedeckého materialistického svetonáhľadu, je dejinami tej predmarxovskej filozofie, ktorá síce nebola a ani nemohla byť ucelenou vedeckou filozofiou, ktorá však obsahovala v sebe niektoré prvky vedeckého materialistického svetonáhľadu, niektoré prvky materializmu a dialektiky a ktorá objektívne slúžila záujmom pokrokových tried spoločnosti.

Dejiny predmarxovskej filozofie predstavujú teda proces vytvárania svetonáhľadových predpokladov pre vznik (prípadne pre preniknutie a rozšírenie) vedeckého materializmu, proces postupného vymaňovania sa filozofického myslenia z pút idealizmu a metafyziky. Pri historickom výskume ide tu vlastne o objavenie tých tradícií, na ktoré môže nadväzovať robotnícka trieda a jej filozofia.

Aj proces zrodu vedeckého svetonáhľadu sa v podstate uskutočňoval ako boj materializmu s idealizmom. Formy, v akých sa tento boj uskutočňoval, nie sú však v dejinách každého národa rovnaké. V krajinách, v ktorých vývoj výrobných síl a v súvislosti s tým aj rozvoj prírodovedného vedeckého poznania nadobudol pomerne

vysoký stupeň, sa už v ranom novoveku vytvorili predpoklady pre vznik materialistických systémov, takže boj materializmu s idealizmom prebiehal tu ako boj vyhraných, proti sebe stojacich táborov (Anglicko, Francúzsko). Ináč bolo to v tých krajinách, kde sa vývoj výrobných síl a prírodných vied nachádzal na nižšom stupni, kde teda neboli predpoklady, aby tu vznikla alebo sa širšie ujala vyhranená materialistická filozofia. V takýchto krajinách sa boj materializmu s idealizmom uskutočňoval často len ako boj materialistických tendencií, zahrnutých celkovo v idealistickom systéme a v dôsledku silného ideologického tlaku feudálnej nadstavby neschopných vymaniť sa z tohto systému, predsa však namierených proti panujúcej oficiálnej ideológii (husitizmus, humanizmus, osvietenstvo, filozofia národného prebudenia, ideológia plebejských hnutí atď.). Pokrok vo filozofii sa tu teda uskutočňoval ako pokrok vo vzťahu k panujúcej reakčnej ideológii, ako snaha, i keď nedovedená do konca, vymaniť sa z pút tejto ideológie.

Aj pri výskume dejín predmarxovskej filozofie na Slovensku bude treba prihliadať k takejto špecifickej forme boja materializmu s idealizmom. Ani v tomto prípade nesmie to však viesť k tolerovaniu samého idealizmu. Totiž nie to, čo bolo v pokrokovej línii idealistické, ale to, čím sa táto lúnia dištancovala od idealizmu panujúcej ideológie, v čom sa prejavilo jej *smerovanie k materializmu*, predstavuje pokrok v procese zrodu vedeckého materialistického svetonáhľadu. Pritom znova treba pripomenúť, že ani v tomto období nie v každom spore v tábore idealizmu máme vidieť boj dvoch línii vo filozofii, ale jedine v tom spore, ktorého genéza sa odvodzuje z prebiehajúceho triedneho boja danej doby.

V dejinách zrodu vedeckého materialistického svetonáhľadu na Slovensku zohrávala dôležitú úlohu najmä filozofia štúrovcov.

Filozofia štúrovcov predstavuje nepochybne ťažký oriešok pre historikov slovenskej filozofie. Pokúšať sa už teraz rozlúsknuť tento oriešok by bolo iste príliš odvážne, najmä ak máme na zreteli, že aj zásadné hodnotenie politickej činnosti štúrovcov je ešte stále predmetom diskusie. Nebude však neužitočné, ak sa pokúsime načrtnúť aspoň cestu, ktorou sa na túto prácu podujat.

Predovšetkým treba poznamenať, že aj pre historikov slovenskej filozofie je prijateľný ten názor, že štúrovcov nemožno pokladať za takú homogénnu skupinu, za akú sa poväčšine pokladala doteraz, ale že ich bude treba diferencovať podľa toho, predstaviteľmi ktorého protifeudálneho prúdu boli: či buržoázneho, či ľudového.

Akceptovanie tohto náhľadu bude od historikov slovenskej filozofie vyžadovať, aby venovali zvýšenú pozornosť výskumu svetonáhľadu predstaviteľov ľudového protifeudálneho pohybu, u ktorých sa najdôslednejšie uplatňovala zákonitosť zrodu vedeckého materialistického svetonáhľadu. To dá aj v dejinách slovenskej filozofie vyniknúť nielen takej postave slovenského národného hnutia, akou bol revolučný demokrat Janko Kráľ, ale aj revolučnému demokratovi a feuerbachovskému materialistovi Jánovi Horárikovi, ktorého životné osudy strhli síce do prúdu maďarského revolučného hnutia, ktorého náhľady sa však vo veľkej miere formovali aj pod vplyvom ľudového protifeudálneho pohybu na Slovensku.

Nakoniec by sme chceli ešte poznamenať, že pri výskume dejín slovenskej filozofie bude treba pozorne študovať aj spontánne prejavy triedneho vedomia radových ľudových bojovníkov, pretože tie, ak sú typické, riešia často oveľa správnejšie otázky spoločenského pokroku, ako to dokázali súčasní ideológovia. „Nás je viac — hovoril napr. Ján Marinica z Bertotoviec v revolučnom roku 1848 — a keď povstaneme proti pánom, obrátíme ich v niivoč.“ Alebo Pavol Ďurian z Hnúšťa príčinu

všetkého zla videl v tom, že rovnosti niet, pretože páni majú lesy a ľud nie, a preto vraj dobre nebude, kým pánov nevyničia. Nechceme hovoriť, že autorov týchto výrokov máme pokladať za filozofov, ale historik filozofie sa musí dobre zoznámiť s takýmito prejavmi živej revolúcnodemokratickej ideológie ľudových mas, ak chce zo správnych pozícií hodnotiť náhľady súčasných mysliteľov.

*

Otázkami, ktoré sme sa pokúsili riešiť v tejto stati, sa prirodzene nevyčerpávajú všetky problémy metodológie dejín slovenskej filozofie. V podstate nám tu šlo len o to, ukázať, v čom spočíva straníckosť marxistického poňatia dejín filozofie a čo z princípu straníckosti vyplýva pre dejiny slovenskej filozofie. Osobitnú pozornosť by si vyžadovali ešte také otázky, ako je periodizácia dejín slovenskej filozofie, rozbor pojmu „svetonáhľad“, vymedzenie predmetu dejín filozofie vo vzťahu k politickým a kultúrnym dejinám, vplyvy cudzích filozofických smerov na filozofické myslenie na Slovensku, vzťah medzi českou a slovenskou filozofiou a pod. Tieto a iné otázky si budú ešte vyžadovať podrobné rozpracovanie, úspech ktorého bude vo veľkej miere závisieť od ďalšieho monografického výskumu dejín slovenskej filozofie.

Záverom len toľko: neobávajme sa, že dôsledná aplikácia marxistického poňatia dejín filozofie nám ochudobní dejiny slovenskej filozofie. Je síce pravda, že mnohé z toho, čo sme tradične boli navyknutí zahrňovať do progresívnej línie, nám z nej vypadne, ba ocitne sa na druhej strane barikád. No to skutočne pokrokové, to, čo znamenalo skutočný vklad do procesu zrodu, vzniku a vývoja vedeckého materialistického svetonáhľadu, len potom zažiarí v jasnom svetle. Len potom sa ukáže jeho nezdolná sila a dejiny slovenskej filozofie, hoci budú kvantitatívne skromnejšie, stanú sa skutočne účinnými pomocníkmi dialektického a historického materializmu v ich boji proti buržoáznym ideológiám, za víťazstvo marxistického svetonáhľadu, i bohatým zdrojom výchovy nášho ľudu v duchu národnej hrdosti a socialistického vlastenectva.